

УДК 78.071.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/79-2-12>**Юрій ПОПОВ,***orcid.org/0000-0001-9062-511**кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри спеціального фортепіано**Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського
(Харків, Україна) mfplotnikova@gmail.com***Анастасія ПЛОТНИКОВА,***orcid.org/0009-0004-3126-1112**студентка II курсу виконавсько-музикознавчого факультету**Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського
(Харків, Україна),**викладач фортепіано**Музичної школи імені Святослава Ріхтера Житомирської міської ради
(Житомир, Україна) mfplotnikova@gmail.com*

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФОРТЕПІАННОЇ ГРИ НА ОСНОВІ АКОМПАНИМЕНТУ ХУДОЖНІХ ПІСЕНЬ ШУБЕРТА

Опанування фортепіано – це багатогранний процес, що вимагає від учня не лише природних музичних здібностей, а й значної дисципліни та наполегливості. На шляху вдосконалення піаніст стикається з різноманітними труднощами: фізичними (розвиток моторики), психологічними (страх помилок, невпевненість) та методичними (недостатньо ефективні вправи). Викладач відіграє ключову роль у подоланні цих перешкод. Він має знайти індивідуальний підхід до кожного учня, використовуючи різноманітні методи навчання. Метою дослідження стало обґрунтування мотиваційного механізму викладача у підтримці інтересу учня до музики за допомогою виховання любові до фортепіано за допомогою пісень Франца Шуберта. Ці твори відзначаються вишуканою фортепіанною партитурою, яка не лише супроводжує вокал, а й створює самостійний художній образ. Шуберт майстерно використовував різноманітні прийоми, щоб передати найтонші нюанси поезії: імітацію природних звуків, психологічне зображення, варіаційність структур. Мотивація є ключовим фактором у процесі навчання. Без належної мотивації учні можуть швидко втратити інтерес до занять. Викладачі повинні знаходити способи підтримувати інтерес учнів, ставити перед ними досяжні цілі та заохочувати. Одним зі способів виховання любові до фортепіано є мелодійні твори, які здатні передати близькі учневі емоції. До таких творів належать художні пісні XIX ст. авторства Франца Шуберта. Основними художніми прийомами фортепіанного акомпанементу в піснях Шуберта включають імітацію природних звуків, психологічне зображення, моделювання та варіаційність структур, висока художня цінність. Наприклад, у пісні «Форель» фортепіано імітує рухи риби у воді, створюючи відчуття живої природи. Шуберт майстерно використовував різноманітні текстури фортепіанного акомпанементу для створення різних настроїв та атмосфери. Фортепіанний супровід художніх пісень покликаний передати глибинний зміст поезії. Пісні Шуберта сповнені такими творчими прийомами, як прикрашання мелодії, імітаційне моделювання, психологічне зображення і передача художньої концепції, що дозволяє виразно, живо передавати емоції твору, резонуючи з виконавцем.

Ключові слова: виконавське мистецтво, музичне виконавство, музична педагогіка, навчання музиці, методика навчання, педагогічні методи.

Yuriy POPOV,*orcid.org/0000-0001-9062-511**PhD in Art, Associate Professor;**Associate Professor at the Department of Special Piano
Kharkiv I. Kotlyarevsky National University of Arts
(Kharkiv, Ukraine) mfplotnikova@gmail.com***Anastasiia PLOTNIKOVA,***orcid.org/0009-0004-3126-1112**Second year student at the Faculty of Performing Arts and Musicology
Kharkiv I. Kotlyarevsky National University of Arts
(Kharkiv, Ukraine)**Piano Teacher**Sviatoslav Richter Music School of Zhytomyr City Council
(Zhytomyr, Ukraine) mfplotnikova@gmail.com*

PROBLEMS IN PREPARING PIANO PLAYING BASED ON THE ACCOMPANIMENT OF SCHUBERT'S ARTISTIC SONGS

Learning to play the piano is a complex and multifaceted process that requires not only musical abilities but also significant discipline and perseverance from the student. An important component of this process is the development of playing technique, which is often accompanied by various challenges. The main difficulties faced by students and teachers during the development of piano playing technique include physical difficulties, psychological barriers, methodological problems, time constraints, motivation, and support. Physical difficulties are related to the development of hand and finger motor skills, as playing the piano requires high coordination of movements, strength, and endurance. Fear of mistakes, lack of confidence, and high expectations can lead to stress and decreased motivation. Ineffective teaching methods can slow progress and reduce interest in lessons. Teachers should use various methods and approaches adapted to the individual needs of each student. Motivation is a key factor in the learning process. Without proper motivation, students can quickly lose interest in lessons. Teachers should find ways to maintain students' interest, set achievable goals, and encourage their achievements. One such way is to cultivate a love for melodic piano accompaniment pieces that can convey emotions close to the student. Such pieces include artistic songs of the 19th century, particularly those by Franz Schubert. The main artistic techniques of piano accompaniment in Schubert's songs include imitation of natural sounds, psychological depiction, modeling and variation of structures, and high artistic value. One of the most striking techniques used by Schubert is the imitation of natural sounds with the piano. For example, in the song "The Trout" the piano imitates the movements of the fish in the water, creating a sense of living nature. Schubert masterfully used various textures of piano accompaniment to create different moods and atmospheres. The piano accompaniment of artistic songs is intended to convey the deep meaning of the poetry. Schubert's songs are filled with such creative techniques as embellishing the melody, imitative modeling, psychological depiction, artistic concept.

Key words: performing arts, musical performance, music pedagogy, music education, teaching methodology, pedagogical methods.

Постановка проблеми. Гра на фортепіано – це не просто музичне заняття, а й потужний інструмент для всебічного розвитку дитини. Дослідження показують, що точні рухи пальців, необхідні для гри на фортепіано, стимулюють розвиток мозку та сприяють поліпшенню когнітивних функцій. Діти, які займаються музикою, як правило, мають кращу пам'ять, увагу, концентрацію та логічне мислення. Крім того, музика допомагає розвивати емоційний інтелект та креативність.

Аналіз досліджень. Сьогодні батьки все більше усвідомлюють важливість музичної освіти для всебічного розвитку дітей. Музикознавець Олена Туря підкреслює, що навчання гри на фортепіано не лише розвиває музичні здібності, а й формує у дітей корисні навчальні звички. Вона також приділяє особливу увагу аналізу та інтерпретації фортепіанних творів. Сьогодні батьки все більше усвідомлюють важливість музичної освіти для всебічного розвитку дітей. Музикознавець Олена Туря підкреслює, що навчання гри на фортепіано не лише розвиває музичні здібності, а й формує у дітей корисні навчальні звички. Вона також приділяє особливу увагу аналізу та інтерпретації фортепіанних творів. (Turea, 2022). Дослідження фортепіанного акомпанементу в творчості Шуберта зробили значний внесок такі видатні музикознавці, як Арнольд Фейгль Arnold Feigl), Еріх Дойч (Otto Erich Deutsch), Вальтер Дойч (Walter Deutsch), Райнхард Візер (Reinhard Wieser), Ларс Ульріх Абрамович (Lars Ulrich Abramovich), Ева Бадюра-Скода (Eva Badura-Skoda) та Тільман

Кюне (Tilman Kühn). Їх праці дозволили глибше зрозуміти інноваційні підходи Шуберта до композиції, а також вплив його творчості на розвиток музики. Особливу увагу дослідники приділяють ліричній формі пісень Шуберта, яка поєднала поезію та музику, піднявши фортепіанний супровід на рівень самостійного мистецького твору. (Gruber, 1999; Badura-Skoda, 2017). Докторантка Норвезької академії музики Крістіна Кобб розкриває специфіку творів Шуберта, реконструюючи гру на фортепіано того часу, знайомлячи сучасну молодь з оригінальною технікою. Професор кафедри музикології Університету Осло Рольф Інґ Годой аналізує рухи тіла під час гри на фортепіано на основі виконання творів Шуберта, розкриваючи специфіку технічних та методичних аспектів гри (Yngve, 2015). Відомий музикознавець Алан Вокер вивчає транскрипції пісень Шуберта, створені Ференцем Лістом, допомагаючи зрозуміти адаптацію для фортепіано Ліста музики Шуберта (Walker, 1981). Водночас напрями розвитку цих аспектів потребують подальшого розгляду.

Матеріали та методи. Базовими методами дослідження стали огляд літератури, польові дослідження в закладах освіти та їх подальший аналіз.

Результати. Наша дослідницька робота присвячена актуальним проблемам, з якими стикаються викладачі фортепіано на початковому етапі навчання. Ми зосередилися на двох ключових аспектах: формуванні необхідних практичних навичок учнів та створенні оптимальних умов для мотивації до навчання. Особливу увагу

ми приділяємо впливу батьківських очікувань на процес навчання, а також розглядаємо особливості навчання різних вікових груп (табл. 1). Ефективність навчання гри на фортепіано залежить від комплексного підходу, який включає якісні навчальні матеріали, досвідченого викладача та активну участь учня. Розвиток образного та абстрактного мислення, а також вдосконалення музичних навичок – ключові компоненти успішного навчання. Для цього необхідно використовувати репертуар, який стимулює творчість і критичне мислення, а також забезпечити різноманітну навчальну програму, що включає не тільки техніку гри, а й музичну теорію, слухання та ансамблеву гру. Наша програма навчання спрямована на формування всебічно розвиненої музичної особистості. Ми допомагаємо учням не тільки освоїти техніку гри на фортепіано, а й розвинути

музичний слух, почуття ритму, гармонічний слух та творчі здібності. Завдяки вивченню музичної літератури та історії музики, учні отримують глибоке розуміння музичного мистецтва.

Гра на фортепіано – це не просто механічна дія, а творчий процес, який вимагає активної участі свідомості. Ефективне навчання гри на фортепіано передбачає комплексне використання різних методів. Крім технічних вправ, важливо розвивати музичний слух, розуміння гармонії, а також творчі здібності. Спів, танці та аналіз музичних творів допомагають глибше проникнути в суть музики і зробити процес навчання більш цікавим і ефективним. Подібно до диригента, піаніст повинен спочатку «прочитати партитуру», тобто зрозуміти структуру твору, а потім «керувати» звучанням за допомогою пальців. Важливу роль відіграють регулярні тренування, які допомагають автома-

Таблиця 1

Вікові особливості здобувачів освіти під час гри на фортепіано

Етап навчання	Діти дошкільного віку та учні молодших класів	Дорослі новачки у музиці	Учні старших класів	Здобувачі освіти спеціалізованих закладів
Перший етап – індивідуальне навчання, взаємодія з оточенням	Нерозуміння оцінок, нехтування базовими навичками, батьки очікують, що діти здійснять їх мрії.	Нехтування базовими навичками	Одностороннє прагнення до прогресу та серйозні утилітарні особливості	Недостатнє науковий, систематичний і поетапний принцип навчання гри на фортепіано
Взаємодія з вчителем – постійний моніторинг стану здобувача освіти з боку викладача та уникання нетерплячості, неувважності, відсутності концентрації.	Недостатньо усвідомлена мета навчання. Вчитель навчає правильної постави, форми руки, методу підтримки пальців, основним рухам, виховання свідомості, релаксації, правильного методу читання музики та основним методам практики.	Успішність у навчанні не ідеальна, викладач звертає увагу на ноти партитури та позиції клавіш, правильний ритм, аплікатура у техніці «крок за кроком»	Навчання гри на фортепіано може бути легшим для вступу до ЗО	Через пояснення та демонстрацію викладач крок за кроком навчає гри на фортепіано, допомагає формувати хороші звички до навчання й викладання, у першу чергу, власним прикладом
Взаємодія з професіоналами	Сліпе порівняння. Внутрішня заздрість та нереалістичне сліпе очікування дітей.	Сліпе порівняння.	Утилітарні уявлення батьків будуть ігнорувати ріст і всебічне вдосконалення дітей, що призводить до низької ефективності та втрати інтересу до музики в процесі навчання.	Переймають досвід, прагнуть бути у колі професіоналів, змагальницьке сприйняття – бути таким або стати кращим

Джерело: власні дослідження

тизувати рухи і звільнити свідомість для творчих пошуків. Особливо важливо розвивати внутрішній слух, який дозволяє «чути» музику до того, як вона прозвучить.

Культурний контекст значно впливає на підходи до навчання музики. Наприклад, західна система освіти акцентує індивідуальність, тоді як східна – колективізм. Сучасні технології, такі як Інтернет, відкривають нові можливості для навчання музики, але важливо пам'ятати про роль живого спілкування та виступів перед публікою. Мотивація є ключовим фактором успішного навчання музики. Виступи перед публікою, підтримка батьків та цікавий репертуар допомагають підтримувати інтерес до навчання. Вибір творів, які відображають вічні теми любові, болю, радості і смутку, робить навчання більш емоційним і значущим. Мотивація батьків та правильна підготовка до навчання також відіграють важливу роль у успіху музичної освіти.

Художня пісня, що поєднала в собі поезію та музику, виникла на початку XIX століття як результат романтичних пошуків. Протягом XIX ст. цей жанр значно розвинувся, впливаючи на інші музичні форми та сприяючи переходу від класицизму до романтизму. Важливу роль у становленні художньої пісні відіграв Франц Шуберт, який створив багато пісень на вірші відомих поетів, поклавши початок новому етапу в розвитку вокальної музики. Фортепіанний акомпанемент є невід'ємною частиною художньої пісні. Він не просто супроводжує вокал, а створює цілісний музичний образ, підкреслюючи настрій і зміст тексту. Завдяки своїй виразності та різноманітності, фортепіано стає рівноправним партнером співака, створюючи унікальну атмосферу кожної пісні. Шуберт, представник ранньої романтичної музики, віденської класичної школи та романтизму, є справжнім «королем авторської пісні», визнаним піонером романтичної музики. Він поетично та невимушено створював музику у світі, переповненому людьми й сповненому самотності. Його головні твори в жанрі арт-пісні включають «Дику троянду» (1815), «Форель» (1817), вокальні цикли «Прекрасна мірошничка» (1823), «Оду Богоматері» (1825), «Зимова подорож» (1827), «Серенада» (1828) та інші. Він написав понад 600 авторських пісень, використовуючи вірші понад 100 поетів, серед яких 70 віршів Гете та 41 вірш Шиллера. Цей жанр став популярним завдяки вишуканому та елегантному музичному стилю, народжуючи таких композиторів як Шуман, Брамс, Вольф, пізніше Вагнер, Малер, Ріхард Штраус та інших.

Добровільне конфіденційне опитування 50 здобувачів музичної освіти Музичної школи ім. С. Ріхтера, Фахового музичного коледжу ім. В. С. Косенка, Національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського, з яких 84% жіночої статі та 16% – чоловічої, визначило, що 58% опитаних навчалися фортепіано, тоді як 42% – іншим інструментам або напрямом (діти дошкільного віку знайомилися з різними музичними інструментами). Результати опитування демонструють важливість акомпанементу у піснях (82%), виокремлюючи роль фортепіанного (86%). На питання чи впливає звуковий малюнок фортепіанного акомпанементу на виразність пісні переважно отримало стверджувальну відповідь (72%), а 68% – здобувачів музичної освіти вважають, що зміна тембру залежить від виконання. Також, опитані акцентують на важливості емоційності (72%), текстурі акомпанементу (60%), гармонії (48%), мелодії (35%), ритмі (15%) і знають твори Шуберта (78%).

Франц Шуберт довів поєднання музики та поезії до досконалого рівня, створивши нероздільну єдність вірша, пісні та фортепіанного супроводу, інтегруючи фортепіано з людським голосом як незамінну частину художніх пісень, ілюструючи розуміння людського духу. Він втілював зміст вірша, формуючи образ разом з вокальною мелодією, забарвлював атмосферу, розкривав фон і підсилював її за допомогою різних засобів вираження, що передавали емоційні переживання та внутрішню активність персонажів. Наприклад, у пісні «Слухай, слухай, Жайворонок» на вірші Шекспіра еkleктичний художній підхід поєднав романтичні теми з народною музикою. Це лірична пісня, яка оспівує природу (жайворонок співає в небі на сході сонця, а кінь п'є воду з джерела), демонструючи людям картини з життя та захоплюючи їх. Пісня витримана в 6/8 тактів, надихаючись любов'ю й прекрасними пейзажами природи. Жвавий фортепіанний акомпанемент дарує відчуття розслабленості та щастя. У мелодії використано великі стрибкоподібні інтервали й зміни темпу, що демонструє легкість жайворонка та тамування подиху любов'ю до дівчини. У вокальному циклі «Зимова подорож» відображено не лише трагічну долю головного героя, а й мрію про краще життя, що відгукується у пісні «Мрія про весну», яка переважно ля мажорна, а мелодія складається з шести частин. Акомпанемент використовує метод паузи та декомпозиції. У процесі імітації співу птахів показано картину весняного пробудження. Інший приклад – пісня «Диявол» про батька, який верхи везе хвору дитину, що її спокушає диявол.

Фортепіанний акомпанемент відтворює швидкий ритм підкови, а басова лінія – звук вітру, передаючи природну сцену настання темряви та агресивну ситуацію пісні. У пісні «Форель» арпеджіо розбивають акорди, щоб зобразити рух риби та брижі на поверхні річки.

Аналіз музичних партитур художніх пісень Шуберта у вигляді розкладання акордів як форми ілюструє ритм, мелодію, дозволяє сприяти її візуалізації, зокрема у пісні «Нескінченна любов» (1815, рис. 1) на вірші Гете, де весь твір являє розкладення акордів (ліва рука монофонічна, а права – безперервні розкладені акорди, відтворюють звучання води, посилюючи тему, передаючи психологічний настрій).

У пісні «Секрет» (1821, рис. 2) обидві руки видають однаковий ритмічний акомпанемент звукового малюнка високими та низькими голосами, виділяючи основну мелодію, поглиблюючи її розуміння, підкреслити атмосферу пісні. Використання цього звукового супроводу подібно повільному викладу потаємних думок. У пісні «Фаворитка» (1817) навпаки однаковий ритм обох рук резонує з веселими німецькими та австрійськими народними танцями.

Звуковий малюнок поліфонічного супроводу утворює складний ритм, підкреслюючи незалежність частин. Залежно від типу музики використовують різні типи опорної поліфонії (зокрема, контрастна та імітаційна). У пісні «Сльози» (1823,

Рис. 1. «Нескінченна любов»

Рис. 2. «Секрет»

Рис. 3. «Сльози»

рис. 3) мелодія чергується в кожній частині, маючи на меті збагатити музичне мислення, урізноманітнити звучання, внести нові відчуття твору, краще передати його образи.

Звуковий малюнок супроводу відтворюється акордами, посилюючи його емоційність, урочистість, сентиментальність. У пісні «До Музики» (рис. 4), яка виражає благородну любов та вдячність музиці, акомпанемент з колонковими акор-

дами ілюструє любов до мистецтва (однотонний акорд з коротких фраз та сильною мелодією). Мелодійна частина написана низьким голосом з глибокою емоцією, а колонковий акорд – створює урочистий настрій.

Звуковий патерн тремол акомпанементу гомофонічних акордів, покликаний підкреслити атмосферу, підтримати мелодію. У пісні «Молода черниця» (1825, рис. 5) Шуберт використовував

Рис. 4. «До Музики»

Рис. 5. «Молода черниця»

Рис. 6. «Диявол»

Рис. 8. «Форель»

тремоло як музичний фон твору, передаючи психологію головного героя, тонкі емоційні зміни, підсилюючи взаємодію зі співаком.

Звуковий шаблон октавного акомпанементу використовує бас як супровід і стає основою всього твору, як то є у пісні «Диявол» (рис. 6), проходячи через весь твір. В описі Короля демонів ліва рука використовує октавну текстуру як басовий супровід, а права – передає обережність, відображаючи його хитрість та похмурість. У «Колисковій» звуковий патерн створює спокійну і заспокійливу атмосферу.

Декоративна звукова форма звукового супроводу для підвищення виразності музики позначається над нотами різними символами, визначаючи ритм та стиль твору. У пісні «Залишися» (1823) та серенадах (1826–1828 рр.) звуковий супровід декоративними звуками проходить через весь твір (рис. 7).

Рис. 7. «Серенада»

У серенаді (1828) декоративні звуки використовуються у 21-му і 53-му тактах. Акомпанемент приймає форму триплета після декоративного звуку, який відповідає ритму співочої частини, підсилює мелодію, робить її глибоко вкоріненою в серцях людей. Декоративна форма звукового супроводу в піснях Шуберта також використовується з метою підкреслення затяжних або особливих звуків, щоб підкреслити їх важливість у пісні. Звуковий малюнок арпеджіо акомпанементу, кра-

сивий, м'який, делікатний за звучанням може варіювати від ніжного до гучного. У творі «Форель» (рис. 8) у вступі та фіналі використовується акомпанемент у стилі арпеджіо, який звучить як відпочинок та релаксація, щоб перейти до мелодійної частини. Акомпанемент в стилі арпеджіо може стати завершальним штрихом, передаючи настрій пісні й створюючи атмосферу.

Шуберт майстерно використовує акомпанемент, розкриваючи художню привабливість фортепіано, задаючи тональність, ритм, поліфонію та стиль, за допомогою різних звуків максимально виражаючи емоції пісні. Його фортепіанний супровід відображає гармонію та ритм епохи класицизму через артистизм та багатогранне вираження.

Висновки. Фортепіанний акомпанемент пісень Шуберта має самостійне виразне значення. Він використовує різні техніки передачі атмосфери поетичних творів, створюючи реалістичний образ, поєднуючи текст з мелодією. Фортепіанний супровід художніх пісень покликаний передати глибокий зміст та ритм поезії, формувати загальну художню концепцію. Це дозволяє виразно і живо передавати емоції твору. Фортепіанна фактура Шуберта відображає розвиток гармонії та кольору. Різні фактурні форми створюють ідеальний музичний образ, що значно підвищує художню виразність його композицій. Під час гри важливо правильно інтерпретувати музичні твори. Завдяки глибокому розумінню методу написання акомпанементу, пісні Шуберта сповнені такими творчими прийомами, як прикрашення мелодії, імітаційне моделювання, психологічне зображення і передача художньої концепції. Це дозволяє музикантам краще зрозуміти пісню та виконувати її плавно і художньо. Загалом, фортепіанний супровід творів Шуберта має високу художню цінність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Turea E. Treatment of the piano part in F. Schubert's vocal cycles. Thesis for the degree of Doctor of Arts in the specialty 653.01 – Musicology, Chisinau, 2022.
2. Franz Schubert und seine Freunde, ed. by Eva Badura-Skoda, Gerold W. Gruber, Walburga Litschauer, Carmen Ottner (Wien: Böhlau), 1999, pp. 238–245.
3. Badura-Skoda E. The Eighteenth-Century Fortepiano Grand and Its Patrons: From Scarlatti to Beethoven. N.-Y.: Indiana University Press, 2017.
4. Yngve V. Putting piano music from Schubert's time under the microscope. *PHYS.ORG*. 2015. May 27. URL: <https://phys.org/news/2015-05-piano-music-schubert-microscope.html>.
5. Walker A. Liszt and the Schubert Song Transcriptions. *The Musical Quarterly*. 1981. Vol. 67, No. 1. P. 50–63. URL: <https://www.jstor.org/stable/742164>

REFERENCES

1. Turea, E. (2022) Treatment of the piano part in F. Schubert's vocal cycles. Thesis for the degree of Doctor of Arts in the specialty 653.01 – Musicology, Chisinau.
2. Gruber, G. W., Litschauer, W., Ottner, C., Badura-Skoda E. (1999) Franz Schubert und seine Freunde, Wien: Böhlau.
3. Badura-Skoda, E. (2017) The Eighteenth-Century Fortepiano Grand and Its Patrons: From Scarlatti to Beethoven. N.-Y.: Indiana University Press.
4. Yngve, V. (2015). Putting piano music from Schubert's time under the microscope. *PHYS.ORG*. May 27. Retrieved from: <https://phys.org/news/2015-05-piano-music-schubert-microscope.html>.
5. Walker, A. (1981) Liszt and the Schubert Song Transcriptions. *The Musical Quarterly*, 67(1), 50–63. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/742164>